

Göçebe hayvancılık üzerine bir araştırma: Silopi örneği

A research on nomadic animal husbandry: The case of Silopi

Mehmet Bozkoyun^{a*}  Zahir Kocaman^b 

^a Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye.

^b Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye.

ORCID: M.B. 0000-0003-2491-2875; Z.K. 0009-0000-3883-2433

BİLGİ/INFO

Geliş/Received: 20.02.2025
Kabul/Accepted: 14.06.2025

Anahtar Kelimeler:

Silopi
Göçebe hayvancılık
Yem ve mera ücretleri
Pazarlama

Keywords:

Silopi
Nomadic animal husbandry
Feed and pasture fees
Marketing

*Sorumlu yazar/Corresponding author:
(M. Bozkoyun) mbozkoyun@harran.edu.tr

DOI: 10.17211/tcd.1644059



Atf/Citation:

Bozkoyun, M., & Kocaman, Z.(2025). Göçebe hayvancılık üzerine bir araştırma: Silopi örneği. *Türk Coğrafya Dergisi* (87), 135-147.
<https://doi.org/10.17211/tcd.1644059>

ÖZ/ABSTRACT

Tarihsel süreçte, avcı-toplayıcı dönemden günümüze kadar hayvanlar, insan yaşamında önemli bir rol oynamıştır. İlk dönemlerde hayvan yetiştiriciliği temel olarak güvenlik ve beslenme amacıyla gerçekleştirilirken, günümüzde bu faaliyet çok daha çeşitli amaçlarla sürdürülmektedir. Hayvanların yetiştirilmesi artık yalnızca gıda temini ve korunma gereksinimiyle sınırlı kalmayıp, ekonomik kazanç, spor, inanç vb. farklı alanlarda da önemli bir rol oynamaktadır. Zaman içerisinde hayvan yetiştiriciliğinin farklı amaçlar doğrultusunda çeşitlenmesi, çeşitli hayvancılık türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hayvancılık türlerinden biri de göçebe hayvancılıktır. Zorlu koşullar, yer bulma, gelir-gider dengesizliği, girdi maliyetlerinin yüksek olması, yetersiz sübvansiyon vb. nedenlerden dolayı geçmişe nazaran, günümüzde göçebe hayvancılık ile uğraşanların sayısı azalmıştır. Bu noktada Silopi ilçesindeki göçebe hayvancılığın ele alındığı mevcut çalışmanın amacı, göçebe hayvancılık faaliyetlerini sürdüren ailelerin bu yaşam tarzını tercih etme nedenlerini, üretim süreçlerinde elde ettikleri hayvansal ürünlerin türlerini ve bu ürünlerin pazarlama yöntemlerini belirlemektir. Ayrıca, hayvancılık desteklemelerine ilişkin katılımcıların görüşlerini, bu alandaki temel giderlerini ve göçebe hayvancılık faaliyetleri sırasında karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve sürdürülebilir bir göçebe hayvancılık için çözüm önerilerini ortaya koymaktır. Çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, göçebe hayvancılıkla uğraşanların en önemli maliyet unsurlarının yem ve mera ücretleri olduğu, bununla birlikte mevcut desteklemelerin yetersiz kaldığı ve pazarlama olanaklarının kısıtlı olduğu tespit edilmiştir.

In the historical process, from the hunter-gatherer period to the present day, animals have played an important role in human life. In the early periods, animal breeding was mainly carried out for security and nutrition, but today this activity is carried out for a much more diverse purpose. The breeding of animals is no longer limited to the need for food supply and protection, but also plays an important role in different fields such as economic gain, sports, faith, etc. The diversification of animal breeding for different purposes over time has led to the emergence of various types of animal husbandry. One of these types of animal husbandry is nomadic animal husbandry. Due to difficult conditions, finding a place, income-expense imbalance, high input costs, insufficient subsidies, etc., the number of people engaged in nomadic animal husbandry has decreased compared to the past. At this point, the aim of the present study, which deals with nomadic animal husbandry in Silopi district, is to determine the reasons why families who continue nomadic animal husbandry activities prefer this lifestyle, the types of animal products they obtain in production processes and the marketing methods of these products. In addition, the aim of this study is to determine the views of the participants on livestock subsidies, their main expenses in this field and the problems they face during nomadic livestock husbandry activities and to put forward their solution suggestions for a sustainable nomadic livestock husbandry. Semi-structured interview method was used in the study. As a result of the study, it was determined that the most important cost elements of the nomadic livestock breeders are feed and pasture fees, however, the existing supports are insufficient and marketing opportunities are limited.

Extended Abstract Introduction

Since the beginning of human history, animals have played an important role in meeting the nutritional needs of humans (later on, they also became a source of livelihood). While people initially met their basic food needs through hunting and gathering activities, they gradually turned to agricultural production and diversified their food supply by domesticating animals in this process. This transformation was instrumental in the start of animal husbandry activities, which is called "raising domestic animals" and is one of the most important sources of livelihood in rural areas. Livestock farming today is carried out in the form of fattening/commercial, dairy farming, organic, nomadic livestock, etc. Nomadic animal husbandry/herding (pastoral nomadism), which is seen as a specialization in animal husbandry and a food production economy, is a type of animal husbandry that has been practiced since the Neolithic period. Unlike sedentary animal husbandry, nomadic animal husbandry, which changes its location seasonally and whose livelihood is based entirely on animal husbandry, constitutes the most primitive form of animal husbandry. Today, factors such as population growth, commercial properties, farming, the increase of urban areas (attractive living conditions in the city), competition for land, etc. have negative effects on the traditional mobility and flexibility of pastoralists, and are also causing a gradual decline in pastoralist populations. The above-mentioned factors are not the only factors contributing to the decline in the nomadic livestock population. Economic and social difficulties faced by those engaged in animal husbandry also play an important role in the emergence of this situation. High pasture and feed costs, insufficient support for animal husbandry, and difficulties in the marketing of animal products are some of these difficulties. In addition, the lack of interest of young people in this profession and the increasing difficulty of finding places for nomadic livestock activities are other important factors threatening the nomadic livestock population. Although the number of nomadic pastoralists in Türkiye has decreased, there are still many locations where this activity is still actively practiced. Silopi (Şırnak) is one of the most important locations for nomadic animal husbandry activities in Türkiye. This region is intensively used by nomadic pastoralist families from Siirt, Hakkâri, Bitlis, Van and other districts of Şırnak between fall and spring. One of Türkiye's border districts, Silopi is bordered by Uludere and Şırnak to the north, Cizre and Syria to the west, and Iraq to the east and south. Silopi, formerly a village of Cizre and known as "Gırık", gained district status in 1960.

Data and Method

Semi-structured interview method was used in the study. This method is an interview method that is guided in a coherent and systematic way in line with determined themes and includes pre-prepared questions as well as supporting questions aimed at obtaining more detailed answers. In this method, where the interviewer has a rough roadmap, different questions can be asked to the participant to reveal different aspects of the subject within the general framework to reveal different aspects of the subject. The population of the study consists of families coming to Silopi district from different provinces in the fall and winter seasons and working as nomadic shepherds. It

was determined that the total number of families coming to the district in the specified periods was 26. However, since 3 families (the person representing the family) did not accept the interview, interviews were conducted with a total of 23 families (the person representing the family). The questions used in the interview were prepared by taking 2 expert opinions. Audio recordings were taken via telephone after obtaining permission from the interviewees. Descriptive analysis was used to analyze the data obtained. Descriptive analysis involves summarizing and interpreting the findings obtained from the participants by the researcher(s) while preserving the original responses. In the study, the figures were created with MAXQDA program. ArcGIS 10.8 program was used for drawing the maps.

Results and Discussion

Silopi district stands out as an important destination for those engaged in nomadic animal husbandry during the winter season. The high number of pasture areas is important in terms of showing that the district has an important potential for nomadic animal husbandry. Despite the high potential for nomadic animal husbandry in the district, it is seen that nomadic animal husbandry activities in the district have decreased over the years. As a matter of fact, in the field research conducted in the district, it was determined that the number of nomadic shepherds coming to the district was 26. It was determined that the majority of the participants interviewed in the field study (15 people) had not attended any educational institution and were therefore illiterate. While there were no university graduates among the participants, it was observed that the number of primary and secondary school graduates was 3 each, and the number of high school and equivalent school graduates was 2. Therefore, this situation should be taken into consideration in trainings on animal husbandry. It was determined that all of the participants did not have a regular income and made their living entirely from animal husbandry. In terms of housing conditions, the majority lived in nylon tents and only one family lived in an empty school building. Participants engaged in nomadic animal husbandry usually carry out these activities between November and April. This migration process takes a long time and is carried out under difficult conditions. It was determined that the most important animal product of this animal husbandry activity, which is carried out under difficult conditions, is cheese. However, it has been determined that wool, which had an important economic value in the past, no longer provides a commercial gain. Intermediaries are largely used in the marketing process of the products obtained. On the other hand, it was determined that direct sales are limited.

1. Giriş

İnsanlar, tarihin erken dönemlerinde bitkilerden sonra hayvanları evcilleştirmişlerdir (Baytar & Doğan, 2021; Büyükcan Sayılır, 2012; Yel, 2018). Zamanla çok yönlü bir faaliyet haline gelen (Bozkoyun vd., 2023) hayvancılık günümüzde besi/ticari, mandıracılık, organik, göçebe hayvancılık vb. şekilde sürdürülmektedir (Ertaş, 2019). Hayvancılıkta uzmanlaşma ve bir gıda üretim ekonomisi olarak görülen göçebe hayvancılık/çobanlık (pastoral nomadizm¹) Neolitik dönemden (Khazanov, 1994 akt. Honeychurch, 2014; Mazoyer & Roudart, 2016) beridir gerçekleştirilen bir hayvancılık türüdür. Sedanter hayvancılıktan farklı

¹ Nomadizm (göçebe) kavramı, Latince otlak anlamına gelen *nomas-nomados* kelimesinden türetilmiştir (Chatty, 1972).

bir şekilde mevsimsel olarak yer değiştiren ve geçim kaynağı tamamen hayvancılığa dayalı olan göçebe hayvancılık (Denker, 1960; Emiroğlu, 1977), hayvancılığın en ilkel biçimini meydana getirmektedir (Tümertekin & Özgüç, 2011). Bu hayvancılık türünde sürü ile hareket eden “göçebe çobanın² sabit bir meskeni yoktur. Bütün aile sürüleri ile beraber göç eder ve tüm eşyasını beraberinde götürür” (Ertas, 2023). Herkesin sürüyle birlikte hareket ettiği bu faaliyette, otlak aramaya bağlı olarak sürekli bir göç hareketi mevcuttur (Alagöz, 1993; Doğanay & Coşkun, 2013; Aygün & Sezgin, 2009). Günümüzde nüfus artışı, ticari mülkler, çiftçilik, kentsel alanların artması (kentin cazip yaşam koşulları), arazi rekabeti vb. faktörler göçebe hayvancılık ile uğraşanların geleneksel hareketlilik ve esnekliği üzerinde olumsuz etkiler yaratmakla birlikte, pastoralist nüfusun giderek azalmasına da neden olmaktadır (Fratkin, 1997). “Pastoral yaşam biçimini sürdüren insan sayısının giderek” (Sevgi & Yulu, 2025) azalmasında yalnızca yukarıda belirtilen faktörler etkili değildir. Mera alanlarının azalması, otlatma sahalarındaki baskı, hayvan varlığındaki azalma, ürün verimliliğinin düşüklüğü, yüksek girdi maliyetleri (Demir, 2016; Savaş vd., 2019; Çevik, 2022), iklimsel düzensizlikler (Ahmed vd., 2023), çevresel ve sosyo-ekonomik nedenlerle hareketliliğin kısıtlanması (Tugjamba vd., 2023) göçebe hayvancılık sistemini kırılganlaştırmaktadır. Bu kırılganlık, göçerlik temelli üretim biçimlerinin sürekliliğini tehdit etmekle birlikte küçük ölçekli üreticilerin göçebe hayvancılığı terk etmesine neden olan yapısal sorunları da ortaya çıkarmaktadır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hayvancılık faaliyetlerini mevsimsel döngüye dayalı olarak sürdüren küçük üretici aileler, her geçen yıl azalan mera kalitesi, ekonomik dalgalanmalar (Alkan, 2020) çoban teminindeki güçlükler, ulaşım ve bakım maliyetlerinin artışı gibi nedenlere bağlı olarak göçebe hayvancılıktan uzaklaşmak zorunda kalmaktadır (Yılmaz, 2022, Kaya, 2020). Bu zorluklara ek olarak, üretici profilinde kuşaklar arası dönüşümler de dikkat çekmektedir. Göçebe hayvancılığın devamlılığını sağlayacak olan genç nüfus, daha konforlu, erişilebilir ve sosyal imkânların yoğun olduğu yerlere göç etmekte ve farklı mesleklerle yönelmektedir (Sevgi & Yulu, 2025; Koca, 2021). Dolayısıyla, daha az çekici hale gelen göçebe hayvancılık genç nesiller için ana uğraş olmaktan çıkmaktadır (Drees vd., 2022). Bunla birlikte, göçebe hayvancılık ile uğraşan ailelerin gençlerinin tercih ettiği alternatif geçim imkanları, geleneksel bilginin kuşaklar arası aktarımını da sekteye uğratmaktadır (Dolker, 2022). Yukarıda belirtilen mekânsal, sosyo-kültürel, çevresel, sosyo-ekonomik vb. faktörler göçebe hayvancılığın sürdürülebilirliğini yalnızca küresel ve ulusal değil aynı zamanda yerel düzeyde de tehdit etmektedir. Bu bağlamda, göçebe hayvancılığın hâlâ canlılığını koruduğu yerel örneklerin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu örneklerden biri, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Silopi ilçesidir.

Silopi ilçesi, göçebe hayvancılık faaliyetlerinin aktif olarak sürdürüldüğü bu lokasyonlardan biridir. Cudi Dağı'nın eteklerinde yer alan ilçe, elverişli coğrafi koşulları sayesinde sonbahar ve kış aylarında özellikle Siirt, Van, Hakkâri ve Bitlis gibi çevre illerden gelen göçebe hayvancılıkla uğraşanların tercih ettiği önemli bir bölgedir. Güneydoğu Toroslar kuşağı içerisinde bulunan ilçe, Karacadağ gibi geleneksel yaylacılık sahalarıyla genel itibarıyla benzer özellikler taşımaktadır (Kılıç, 2014). Bu alan, göçebe hayvancılıkla uğraşan aileler tarafından özellikle sonbahar ile ilkbahar arasındaki dönemde yoğun olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla Silopi ilçesi, Türkiye'de göçebe hayvancılığın varlığını sürdürdüğü alanlardan biri olarak göze

çarpmaktadır. Bu çerçevede, ilçedeki göçebe hayvancılık faaliyetlerinin mevcut durumunu, üretim biçimlerini, pazarlama olanaklarını, göçebe hayvancılıkta karşılaşılan sorunları ve sürdürülebilirliğe ilişkin dinamikleri ortaya koymak önem arz etmektedir.

Dolayısıyla Silopi ilçesinde göçebe hayvancılığın ele alındığı bu çalışmanın amacı, göçebe hayvancılık faaliyetlerini sürdüren ailelerin bu yaşam tarzını tercih etme nedenlerini, üretim süreçlerinde elde ettikleri hayvansal ürünlerin türlerini ve bu ürünlerin pazarlama yöntemlerini belirlemektir. Ayrıca, hayvancılık desteklemelerine ilişkin katılımcıların görüşlerini, bu alandaki temel giderlerini ve göçebe hayvancılık faaliyetleri sırasında karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve sürdürülebilir bir göçebe hayvancılık için çözüm önerilerini ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda araştırma, aşağıdaki sorular ekseninde şekillenmiştir:

- Göçebe hayvancılıkla uğraşan aileler bu yaşam biçimini neden tercih etmektedir?
- Bu aileler hangi hayvansal ürünleri elde etmekte ve bunları nasıl pazarlamaktadır?
- Göçebe hayvancılıkta gider kalemleri nelerdir?
- Mevcut hayvancılık desteklemeleri yeterli midir?
- Göçebe hayvancılık faaliyetlerinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?

Mevcut araştırma sorularına dayalı olarak elde edilen katılımcı görüşleri, göçebe hayvancılıkla uğraşan ailelerin artan üretim maliyetleri, yetersiz kamusal destek, pazarlama olanakları ve mera kullanımına ilişkin yapısal sorunlar nedeniyle göçebe hayvancılığı sürdürmede önemli zorluklar yaşadıklarını göstermektedir. Bu bağlamda araştırma, yalnızca mevcut durumu betimlemekle sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda, üretici profiline ilişkin veriler sunmakta, göçebe hayvancılığın karşı karşıya bulunduğu temel tehditleri ve bu üretim biçiminin sürdürülebilirliği için çözüm önerileri ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışmanın hem akademik literatüre katkı sunacağı hem de ilgili kuruluşlar/kurumlar açısından uygulamaya dönük çözüm önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

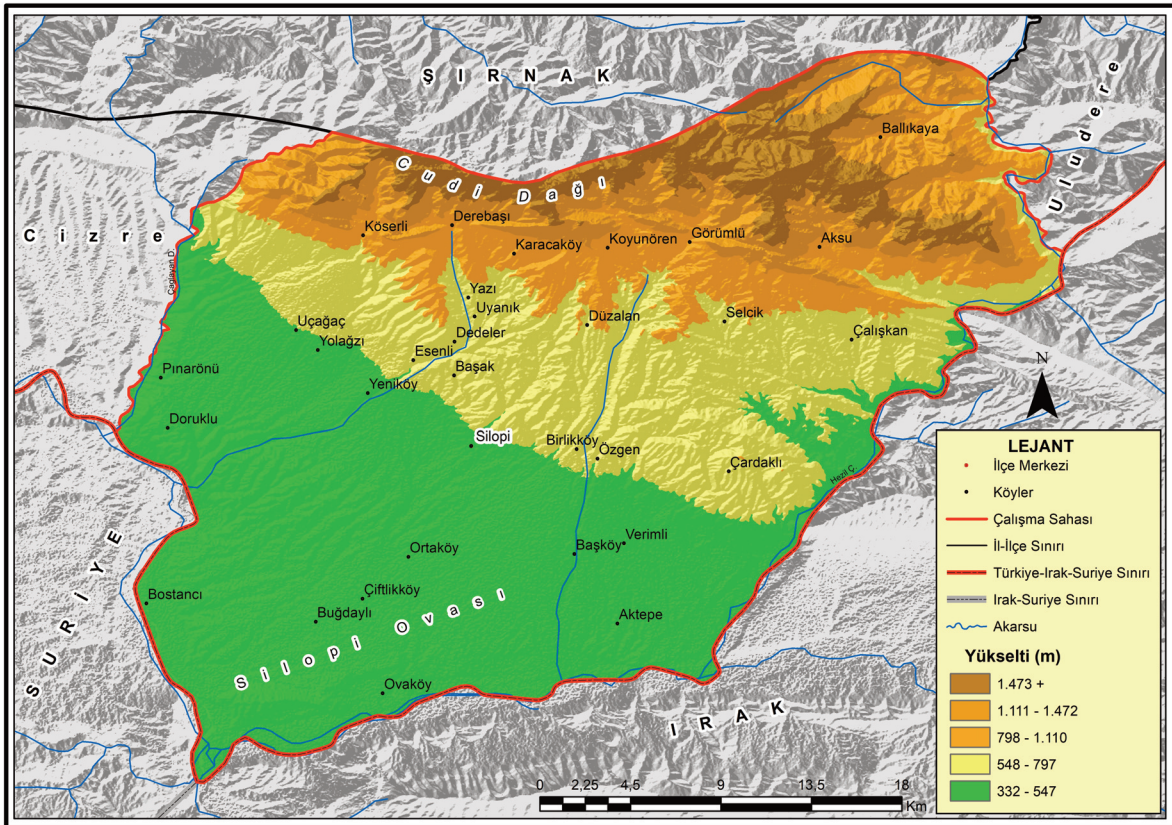
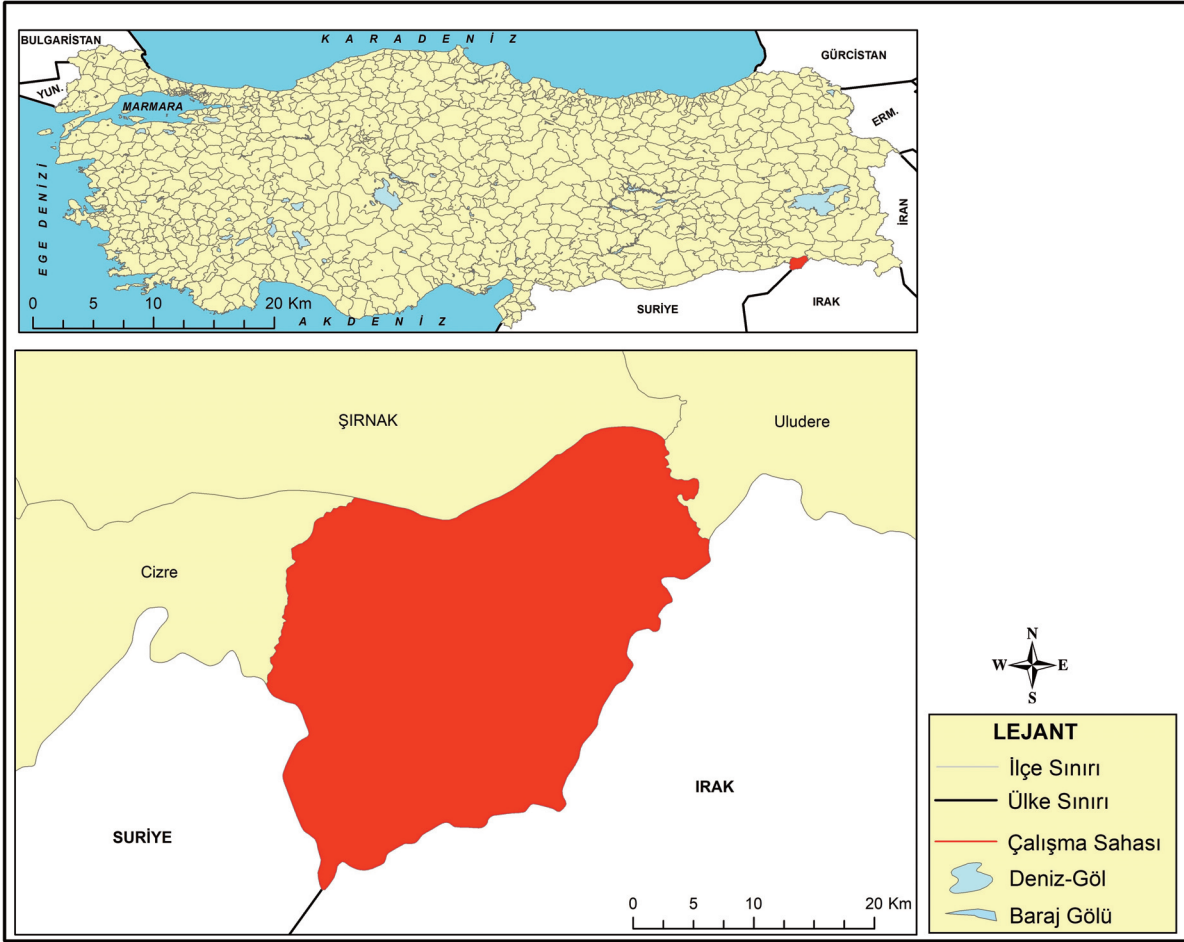
Türkiye'nin sınır ilçelerinden biri olan Silopi, kuzeyde Uludere ve Şırnak, batıda Cizre ve Suriye, doğu ve güneyde ise Irak ile çevrilidir (Şekil 1). İlçe, geçmişte Cizre'ye bağlı bir köy konumundayken “Gırık” adıyla anılmaktaydı. 1960 yılında ise ilçe statüsüne kavuşmuştur (Top, 2010).

3. Silopi İlçesinin Genel Coğrafi Özellikleri

Silopi ilçesinin en yüksek kesimlerini, neritik kireçtaşları, karbonatlar ve karasal kırıntılar gibi farklı litolojik birimlerden oluşan Cudi Dağı (2089³ m) ile Zehir Dağı oluşturmaktadır (Karademir, 2014; Altınlı, 1966; Yeşilnacar vd., 2001). İlçede yükselti, kuzeyden güneye doğru belirgin biçimde azalmaktadır. Güney kesimde ise Kuvaterner ve Pliyo-Kuvaterner dönemlerine ait alüvyal dolgularla oluşmuş geniş ve verimli Silopi Ovası yer almaktadır (Kösen, 2019; Elçi, 2019). Hayvancılık faaliyetleri, güneydeki düzlük alanlara kıyasla kuzeydeki platoluk ve dağlık bölgelerde daha yoğun bir şekilde sürdürülmektedir (Şekil 2).

²“XI. yüzyılda hayvan sürülerini gütmek ile ilgili Türkçe'de çoban sözcüğünün yer almaya başladığı görülür” (Şahin, 2018).

³ Bazı kaynaklarda, 2114 m olarak geçmektedir (Ek Sevgi, 2021).

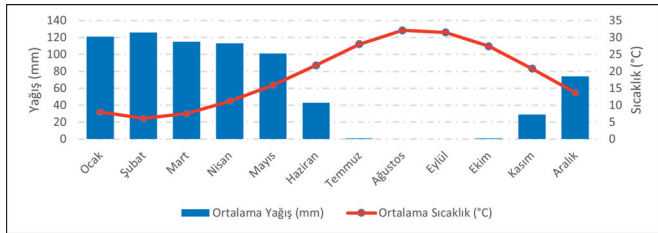


Silopi ilçesinde yıllık ortalama sıcaklık 18,6 °C'dir. Sıcaklık değerleri mevsimsel olarak farklılık göstermektedir. En yüksek sıcaklıklar yaz mevsiminde, en düşük sıcaklıklar ise kış mevsiminde görülmektedir. Yıl boyunca sıcaklık 0 °C'nin altına düşmemektedir. İlçenin yağış durumuna bakıldığında, ilçede yıllık ortalama yağış miktarı 724 mm'dir (Şekil 3). Yağışlar, ağırlıklı olarak kış ve sonbahar mevsimlerinde yoğunlaşmakta, yaz mevsiminde ise en düşük seviyelere gerilemektedir (Silopi Meteoroloji İstasyonu, 2018 akt. Kösen, 2019).

İklim özelliklerinin etkisiyle ilçenin doğal bitki örtüsü bozkırdır. İlçenin doğal bitki örtüsünün bozkır olması, özellikle geçiş dönemlerinde ilçeyi hayvancılık açısından elverişli bir otlatma alanı haline getirmektedir. Kış ve ilkbahar dönemlerinde ilçedeki sıcaklık değerleri, Hakkâri, Bitlis ve Van gibi çevre illere kıyasla daha yüksektir. Göçebe hayvancılıkla uğraşanlar (Fotoğraf 1), daha ılıman iklim koşulları nedeniyle bu mevsimlerde hayvanlarını otlatmak amacıyla Silopi'ye yönelmektedir.

4. Yöntem ve Materyal

Çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem "belirlenmiş temalar doğrultusunda tutarlı ve sistematik bir şekilde yönlendirilen, önceden hazırlanmış soruların yanı sıra daha ayrıntılı yanıtlar almayı amaçlayan destekleyici soruları da içeren bir görüşme yöntemidir" (Q. Qu & Dumay, 2011). Mülakatçının kaba bir yol haritasına sahip olduğu bu yöntemde, konunun farklı yönlerini ortaya çıkarmak için genel çerçeve içerisinde katılımcıya farklı sorular sorulabilmektedir (Coşkun vd., 2019). Çalışmanın evrenini, sonbahar ve kış mevsimlerinde farklı illerden Silopi ilçesine gelen ve göçebe çobanlık yapan aileler oluşturmaktadır. Belirtilen dönemlerde ilçeye gelen toplam aile sayısının 26 olduğu tespit edilmiştir. Ancak 3 aile (aileyi temsil eden kişi) görüşmeyi kabul etmediğinden dolayı toplamda 23 aile (aileyi temsil eden kişi) ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmede kullanılan sorular, 2



Şekil 3. Silopi ilçesinin ortalama sıcaklık ve yağış değerleri (1995-2018)
Figure 3. Average temperature and precipitation values of Silopi district (1995-2018)



Fotoğraf 1. Uyanık köyü kırsalında göçebe hayvancılıkla uğraşanların çadırlarından bir görünüm

Photo 1. A view of the tents of nomadic livestock keepers in the rural Uyanık village

uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Görüşmecilerden izin alınarak telefon vasıtasıyla ses kayıtları alınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analizden faydalanılmıştır. Betimsel analiz, katılımcılardan elde edilen bulguların, araştırmacı(lar) tarafından özgün yanıtların korunarak özetlenmesi ve yorumlanmasını içermektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bununla birlikte "ilgili ortamda görüşülen ya da gözlenen deneklerin görüşlerini, duygularını veya olaylara bakış açılarını yansıtmak amacıyla, doğrudan alıntılara yer verilir. Kısaca betimleme analizinde amaç, elde edilen bulguların düzenlenmesi ve yorumlanması yoluyla araştırma sonuçlarını anlaşılır bir şekilde okuyuculara sunmaktır" (Gülbüz & Şahin, 2018). Çalışmada şekiller MAXQDA programı ile oluşturulmuştur. Haritaların çiziminde ise ArcGIS 10.8 programından yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan görüşme formu aşağıdaki sorulardan oluşmaktadır. Bununla birlikte konuşmanın akışına bağlı olarak Silopi'ye nerden geldikleri, ne zaman geldikleri, nereye döndükleri vb. sorular da sorulmuştur.

A) Ailelerin eğitim-nüfus-yerleşme ve ekonomik durumu

1. Eğitim durumunuz?
2. Yaşadığınız konutun türü?
3. Aile geliriniz?
4. Ailedeki toplam fert sayınız?

B) Göçebe hayvancılık faaliyeti

1. Göçebe hayvancılığı yapma nedeniniz nedir?
2. Elde ettiğiniz hayvansal ürünler nelerdir?
3. Elde ettiğiniz ürünleri nerede pazarlıyorsunuz?
4. Hayvancılık desteklemeleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Hayvancılığa dair giderleriniz nelerdir?
6. Göçebe hayvancılıkta karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Harran Üniversitesi Etik Kurulundan, 09.02.2024 tarih ve E-76244175-050.04-309431 sayılı karar ile bu çalışmada kullanılan formların etik açıdan uygun olduğuna dair onay alınmıştır. Veri toplama süreci, 15.02.2024 ile 15.03.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Toplam 23 kişi ile görüşme yapılmıştır. Bunların içerisinde yalnızca 1 tanesi kadın diğerleri ise erkektir. Bunun temel nedeni kadınların görüşmeye katılmak istememeleridir. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgi verilmiş, katılımın tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ses kaydı alınması hususunda katılımcılardan onay alınmıştır. Görüşmeler, ortalama 25-40 dakika sürmüştür. Kaydedilen veriler yazıya aktarılırken katılımcılar K1, K2, K3, K4 ve K5 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların ifadelerine müdahalede bulunulmamıştır. Katılımcıların özgün görüşlerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Ancak, ifadeler yazıya aktarılırken, akademik bir çerçevede düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Bu süreçte, katılımcıların görüşlerinin anlam bütünlüğü bozulmamış, ifade ettikleri içerikler mümkün olduğunca aslına sadık kalınarak akademik bir dille yazılmıştır.

5. Bulgular

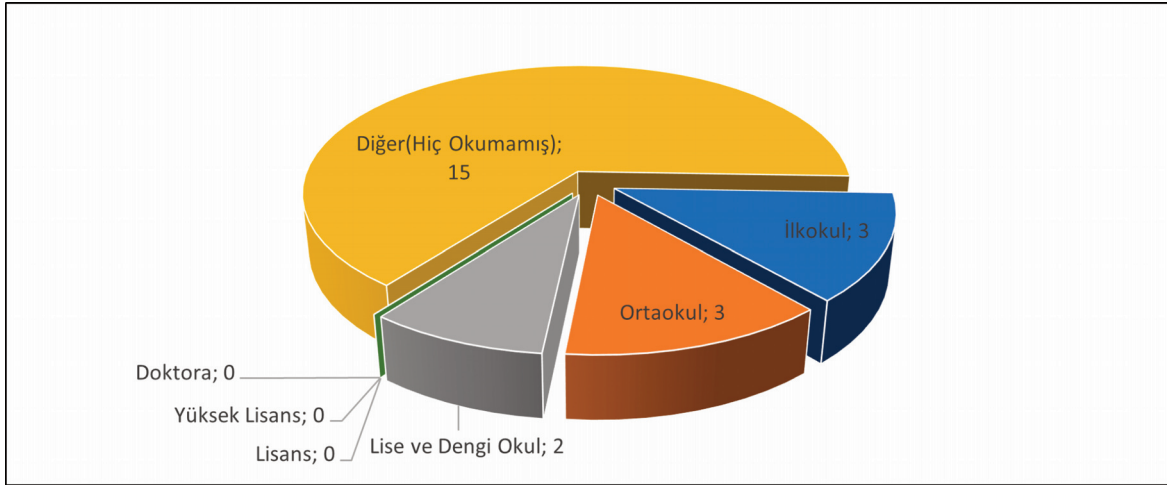
5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Barınma Koşulları

Çalışma kapsamında, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların büyük çoğunluğu (15 kişi) herhangi bir eği-

tim kurumuna devam etmemiştir. İlkokul mezunu olan katılımcı sayısı 3'tür. Ortaokul mezunu olanlar da 3 kişiyle temsil edilmektedir. Lise mezunu katılımcı sayısı ise 2'dir. Katılımcılar arasında lisans ya da lisansüstü eğitim düzeyine sahip birey bulunmamaktadır (Şekil 4). Benzer bir sonuç (Koca, 2021) çalışmasında da ortaya konulmuştur. Nitekim çalışmada lise ve üstü eğitim düzeyine sahip bireylerin göçebe hayvancılıkla ilgilenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Göçebe hayvancılıkla uğraşan ailelerin genel olarak temel yaşam alanları çadırlardır (Genç & Şimşek Tolacı, 2019). Katılımcılardan 22'sinin (aileleriyle birlikte) naylon çadırlarda ikamet ettiği tespit edilmiştir (Fotoğraf 2). Buna karşılık, 1 katılımcının ailesiyle birlikte daha önce boşaltılmış bir köyde yer alan eski bir okul binasında yaşadığı belirlenmiştir. Tüm ka-

tılımcılar, düzenli bir aylık gelirlerinin bulunmadığını ifade etmiştir. Ayrıca sabit gelirlerinin olmaması nedeniyle yıllık gelir bilgisi verememişlerdir. Kars ilinde (Demir, 2016) yürüttüğü araştırmada da küçükbaş hayvancılıkla uğraşanların büyük ölçüde düşük gelir grubunda yer aldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu benzer durum, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hayvancılıkla geçinen nüfusun genel olarak düşük gelirli olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Katılımcılardan 12'si, hane halkı sayısının 7'den fazla olduğunu belirtmiştir. Dört katılımcı hane halkı sayısını 7, dört katılımcı 6, iki katılımcı 5 ve bir katılımcı ise 3 olarak ifade etmiştir. Benzer şekilde (Çevik, 2022) çalışmasında da hayvancılıkla uğraşan hanelerde hane halkı sayısının genellikle 4 ve üzeri olduğu belirtilmektedir.



Şekil 4. Göçebe hayvancılık ile uğraşan katılımcıların eğitim durumu

Figure 4. Education level of participants engaged in nomadic animal husbandry



Fotoğraf 2. Koyunören köyü kırsalında göçebe hayvancılıkla uğraşanların çadırının içinden bir görünüm

Photo 2. A view from inside the tent of nomadic livestock keepers in rural Koyunören village

Katılımcıların ifadelerine göre, dönüş yolculuklarının gelişe kıyasla daha kısa sürmesi (30-40 gün), büyük ölçüde mevsimsel koşulların etkisiyle ilişkilidir. Sıcaklıkların artmasıyla birlikte hayvanların aşırı sıcaklardan etkilenmemesi için yaylalara daha hızlı sevk edilmesi gereği, dönüş süresini kısaltan başlıca etmen olduğu göze çarpmaktadır. Benzer şekilde Saboohi vd., (2019) iklimin, göçebe hareketi üzerinde etkili olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

5.3. Geçim Kaynakları ve Ürün Çeşitliliği

Katılımcılara, elde ettiğiniz hayvansal ürünler nelerdir? Sorusu sorulduğunda, katılımcıların neredeyse tamamı (22 kişi) ticari amaçla yalnızca peynir ürettiklerini belirtmiştir (Şekil 7). Bunun dışında bazı katılımcılar süt (K3), yoğurt (K12), ve az olsa da yağ (K14) gibi ürünleri de belirli dönemlerde satışa sunduklarını ifade etmiştir. Ancak yün gibi ürünlerin artık gelir getirmeyeceği, çoğu zaman çöpe atıldığını dile getirmişlerdir (K9, K10, K12).

“Gelir olarak sayabileceğimiz sadece peynirdir. Eskiden yün de satardım ancak şimdi yün çöpe gidiyor” (K9).

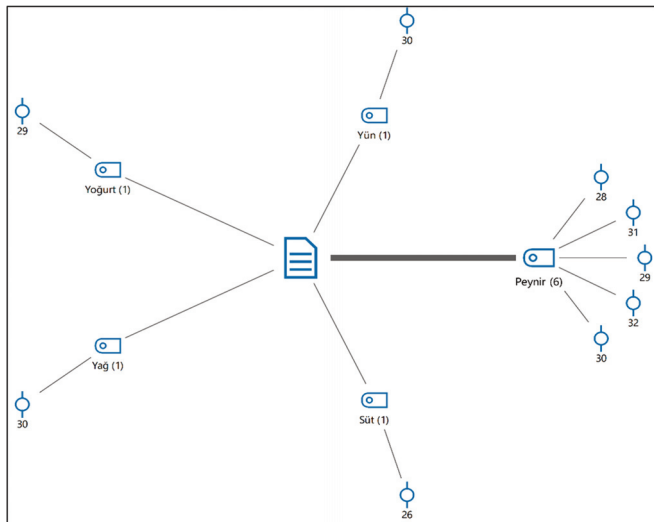
Katılımcılardan bazıları ise hayvansal ürünler ile birlikte geçimlerini sürdürebilmek için hayvanlarını sattıklarını ifade etmişlerdir.

“Peynir elde ediyoruz. Ayrıca yoğurt da satıyoruz. Yaşlı koyunlar ile erkek kuzuları da satarak para kazanıyoruz” (K12).

Benzer şekilde, yapılan diğer çalışmalarda da göçebe hayvancılıkla uğraşanların temel geçim kaynakları arasında peynir, canlı hayvan satışı, yoğurt gibi ürünlerin yer aldığı belirtilmektedir. Söz konusu çalışmalarda, bu ürünlerin hayvancılıkla uğraşanlar için ekonomik açıdan en önemli gelir kaynaklarını oluşturduğu ifade edilmektedir (Agboola vd., 2020; Kılıç, 2014).

5.4. Ürünlerin Pazarlanması

Elde ettiğiniz ürünleri nerede pazarlıyorsunuz? Sorusuna, katılımcılardan elde ettikleri ve ticari değere sahip hayvansal ürün olan peyniri araçlar vasıtasıyla sattıklarını, 1 tanesi elde edilen



Şekil 7. Göçebe hayvancılıkla uğraşanların en fazla elde ettikleri hayvansal ürünler

Figure 7. The most common animal products obtained by nomadic livestock keepers

peyniri köylerde alıcılara doğrudan ulaştırdığını ve 1 tanesi ise şehir merkezinde satıcılarla buluşturduğunu ifade etmiştir. Hayvancılıkla uğraşan üreticilerin benzer pazarlama koşullarına sahip olduğunu gösteren bir başka çalışma da (Kaya, 2020) tarafından ortaya konmuştur. Söz konusu araştırmada, ürünlerin büyük oranda doğrudan tüketiciye değil, araçlar üzerinden pazara ulaştırıldığı vurgulanmaktadır. Ürünlerin pazarlanmasında katılımcıların çoğunluğu (21 tanesi. Bu da toplam katılımcıların %91,30'una eşittir) araçlara bağımlıdır. K7, K10, K18 ve K22 gibi katılımcılar, ilkbahar ve yaz aylarında elde ettikleri peyniri araçlar yoluyla sattıklarını ve pazarlamada doğrudan bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Ancak ürünlerin karşılığında alınan gelirin yetersiz olduğunu şu şekilde özellikle vurgulamışlardır.

“Elde ettiğimiz peyniri araçlar sayesinde satıyoruz. Pazarlamada zorlanmıyoruz. Çektiğimiz çile ile kıyaslandığında istediğimiz geliri elde edemiyoruz” (K7).

“İlkbahar yaz döneminde elde ettiğimiz peyniri araçlar vasıtasıyla satıyoruz. Pazarlamada zorluk yaşamıyoruz. Kesinlikle gelirimiz istediğimiz gibi değil. Başka bir imkânım olsa hayvancılık yapmam” (K10).

Ürünlerini, araçlara bağlı kalmadan satan katılımcılar da bulunmaktadır. Bunlardan K16 aile çevresine doğrudan satış yaptıklarını, K23 ise şehir merkezindeki belirli dükkânlarla çalıştığını belirtmiştir. Araçların pazarlama zincirindeki baskın rolü, ürün fiyatlarının üretici lehine belirlenmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla araçların varlığı, üreticilerin elde ettikleri ekonomik geliri doğrudan olumsuz etkilemektedir. Iğdır ilindeki göçebe hayvancılık ile ilgili yaptığı çalışmada da (Savaş, 2019) hayvansal ürünlerin %85'inin araçlar vasıtasıyla pazara sunulduğunu ve bu durumun hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

5.5. Destekleme Politikaları

Katılımcılara, hayvancılık desteklemeleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Sorusu sorulduğunda, katılımcılardan 22 tanesi hayvancılıkla ilgili olarak yalnızca küpe desteğinden yararlandıklarını belirtmiştir. Ancak bu desteğin yetersiz olduğunu ve mevcut koşullar göz önüne alındığında daha kapsamlı desteklere ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişlerdir. Bu duruma paralel olarak, Savaş vd., (2019) de göçebe hayvancılıkla uğraşanlara yönelik sunulan desteklerin yetersiz kaldığını ortaya koymuştur.

K6, yem, çoban sigortası ve çadır desteğinin özellikle gerekli olduğunu vurgularken, K9 mera desteğinin verilmesi gerektiğini, K18 ise mevcut küpe desteğinin masraflar karşısında yetersiz kaldığını ve barınma için kalıcı çözümler gerektiğini ifade etmiştir. K19 ise çadır desteğine ek olarak mera düzenlemelerinin zorunlu olduğunu, çünkü mevcut desteklerin ilaç masraflarını bile karşılamadığını şöyle dile getirmiştir.

“Çadır desteği verilebilir ayrıca meralar için bir düzenleme yapılabilir. Aldığımız destekleme hayvanların ilaç parasına yetmiyor. Ayrıca verilen desteklemelerden çok fazla kesinti yapılıyor” (K19).

Bazı katılımcılar, desteklerin yalnızca miktar açısından değil, dağıtım ve ulaşılabilirlik açısından da sorunlu olduğunu belirtmiştir. K20, her yıl farklı yerlerde konaklamak zorunda kaldıkları için yerleşik olmayan bu yapının, kamusal hizmet ve desteklerden faydalanmalarını engellediğini ifade etmiştir. K22 ise özellikle mera ücretlerinin baskısını dile getirerek, devletin kira yükünü hafifletecek somut adımlar atması gerektiğini şöyle belirtmiştir.

“Yem ve barınma konusunda devlet bize destek olabilir. Ayrıca mera ücretleri bizi zorluyor. Devlet bu konuda bize destek verebilir. Silopi’de 160 bin TL Faraşin’de (Beytüşşebap) ise yaklaşık 500 bin TL mera ücreti ödüyoruz. Küpe desteği dışında bir destek almıyoruz” (K22).

Nitekim (Karadaş, 2017) ile (Aydoğmuş, 2018) hayvancılık faaliyeti ile uğraşanların bu faaliyeti sürdürebilmelerini sağlamak amacıyla yem ve barınma konularında desteklerin sağlanması gerektiğini belirtmektedir.

K23 ise çoban istihdamında yaşanan zorluklara dikkat çekmiş ve çoban desteğiyle birlikte faizsiz kredi olanaklarının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çiçekgil ve Ataseven, (2020) benzer şekilde hayvancılığın sürdürülebilirliği açısından özellikle genç çobanlara yönelik desteklerin artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

5.6. Gider Kalemleri

Hayvancılığa dair giderleriniz nelerdir? sorusuna katılımcılar, yem ve mera ücretlerinin en büyük gider kalemleri olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim, katılımcıların büyük çoğunluğu (17 kişi) yem (Fotoğraf 4)⁴ giderlerini en ağır yük olarak tanımlarken, 6 katılımcı ise mera kiralalarının bütçelerini zorladığını belirtmiştir.

K4, kış aylarında 400-600 bin TL arasında giderleri (mera ücreti) olduğunu, yaz aylarında ise kendi yaylalarını kullandıkları için biraz daha rahatladıklarını söylemiştir. K8, sadece bir sezonluk yem için 7 ton arpa aldığını ve bunun ciddi bir mali yük oluşturduğunu aktarmıştır.



Fotoğraf 4. Çardaklı köyü kuzeydoğusunda sürüler için kurulan yemliklerden bir görünüm

Photo 4. A view of the feeders set up for herds in the northeast of Çardaklı village

K10 ise Silopi ve Başkale’de mera ücretlerinin 600 bin ile 1 milyon TL arasında değiştiğini şöyle belirtmiştir.

“En büyük gider grubu yem ve mera ücretidir. Silopi’de 600-800 bin Van Başkale’de 1 milyondan fazla mera ücreti ödüyoruz” (K10).

Benzer şekilde (Çevik, 2022) Patnos ilçesinde, (Ertaş, 2019) ise Van’da hayvancılıkla uğraşanların önemli gider kalemlerinin başında yem ücretini saymaktadır. Bununla birlikte, Savaş vd., (2019) de mera ücretlerinin Iğdır’da göçebe hayvancılıkla uğraşanlar için önemli bir sorun ve dolayısıyla gider kalemi olduğunu belirtmektedir.

Bazı katılımcılar mera kiralalarının yalnızca yüksek maliyetiyle değil, aynı zamanda belirsizliğiyle de sorun oluşturduğunu belirtmiştir. K13, yaz ve kış dönemlerinde 1 milyon TL’yi aşan toplam kira ödemeleri yaptığını, K18 ise yol güzergahı üzerinde bulunan köylerde, köylülerin “ayakbaşı parası” istemesinin ek mali yük yarattığını şu şekilde dile getirmiştir.

“Yol güzergâhında geçtiğimiz köylerden köy sahipleri meralarını otlattığımız için geçiş(ayakbaşı) parası istiyor” (K18).

K23, mera ücretleri ile beraber yaz aylarında iki çoban tuttuğunu ve her birine 30 bin TL maaş verdiğini, mera ücretleri ile birlikte çoban giderlerinin de artık kendilerini çok zorladıklarını belirtmiştir. Bu veriler, göçebe hayvancılıkla uğraşan ailelerin çok boyutlu ve derinleşen bir ekonomik baskı altında olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

5.7. Karşılaşılan Sorunlar

Katılımcılara, “Göçebe hayvancılıkta karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Yirmi katılımcı, yer (mera bulma) konusunu en önemli problem olarak belirtmiştir. Mera bulma sorununa ilişkin benzer bir tespit (Yılmaz, 2022) tarafından da yapılmıştır. Söz konusu çalışmada, mera alanlarının giderek daraldığı ve bu durumun hayvancılıkla uğraşan gruplar açısından temel sorunlardan biri haline geldiği ifade edilmiştir. Mera sorununu takiben yem ve ulaşım ikinci derecede sorunlar arasında yer almaktadır. 6 katılımcı yem, 6 katılımcı ise ulaşımı ciddi bir sorun olarak ifade etmiştir. Hayvansal hastalıklar da göçebe hayvancılıkta karşılaşılan bir diğer sorun olarak dile getirilmiştir. Katılımcılar, çoban bulma ve barınma konularının da önemli problemler arasında yer aldığını ifade etmiştir. Ayrıca, mera sahipleri ile göçebe hayvancılık yapanlar arasında yasal bir prosedürün bulunmadığını, bazen aynı mera için birden fazla kişiye ödeme yapmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, K12, mera ücretleri için 40’tan fazla kişinin para talep ettiğini, kime ne ödeyeceğini bilemediklerini söyleyerek bu karmaşayı vurgulamıştır. K19 ise bir yıl 200 bin TL’ye kiraladığı meranın, ertesi yıl başka birine daha yüksek fiyatla kiralandığını belirtmiştir.

Yem temini, yine sıkça dile getirilen bir diğer önemli problemidir. Özellikle kış aylarında hayvanların ihtiyaç duyduğu yem miktarı arttıkça, maliyetlerin katlanarak arttığı ifade edilmiştir. K18, sadece yem temini için yaptıkları harcamaların kendilerini zorladıklarını şöyle vurgulamışlardır.

“Yem ücretleri bizi maddi açıdan zorluyor” (K18).

⁴İlçede göçebe çadırların kurulduğu alanlara yakın yerlerde, koyun sürülerinin beslenme ihtiyacını karşılamak amacıyla zaman zaman yem takviyesi yapılmaktadır. Bu kapsamda, çadırlara yakın alanlarda sürülerin yemlendiği basit geçici yemlikler kurulmaktadır. Özellikle ilçenin kuzeyinde, göçebe hayvancılıkla uğraşanların kaldıkları süre boyunca, bu tür geçici yemliklere yaygın olarak rastlanmaktadır. Yörede hayvanlara yemin verildiği bu yemliklere bot denilmektedir.

Arslan ve Erdurmuş, (2012) benzer şekilde hayvancılık faaliyetlerinde yem ücretlerinin önemli bir sorun teşkil ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, yem fiyatlarının yüksek olmasının hayvan sayısında azalmaya da sebep olduğunu ifade etmektedir.

Ulaşım, göç yollarının zorluğu ve yasal altyapının eksikliği nedeniyle başka bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. Göç güzergâhlarının çoğu özel mülkiyet arazilerinden geçtiği için köy sakinleri "ayakbaşı parası" talep etmekte, zaman zaman da hayvan sürülerinin geçişine engel olmaktadır. K22, bu tür durumların sıkça yaşandığını ve köylülerle tartışmaların kaçınılmaz hale geldiğini belirtmiştir.

Çoban temini, katılımcıların neredeyse hepsi tarafından dile getirilmiştir. K7, çobanlık yapacak kimse bulamadığını ve aylık 40 bin TL gibi yüksek ücretler teklif etmesine rağmen çalışacak çoban bulunamadığını şu şekilde ifade etmiştir.

"Çoban bulmakta zorlanıyorum kimse çobanlık yapmak istemiyor. Zor bir meslek, aylık 40 bin lira veriyorum yine de kimse çalışmıyor" (K7).

Göçebe hayvancılığın zorluğu ve sosyal güvenceden yoksun oluşu, bu işin cazibesini azaltmakla birlikte göçebe hayvancılıkta çoban istihdamını ciddi bir sorun alanına dönüştürmektedir. Nitekim, Ergün ve Bayram, (2021) çalışmalarında hayvancılıkta karşılaşılan temel sorunlardan birinin çoban temini olduğunu belirtmektedir.

Barınma ile birlikte hayvan hastalıkları, özellikle çiçek hastalığı ve topallamanın göçebe hayvancılığın önemli problemleri arasında olduğunu K15, şöyle ifade etmiştir.

"Çiçek hastalığı, topallama, barınma ve ulaşım göçebe hayvancılıkta en büyük problemlerimizdir" (K15).

Son olarak, katılımcıların önemli bir kısmı, tüm bu zorluklara rağmen şehir yaşamına uyum sağlayamayacaklarını ve bu nedenle kırsaldaki yaşamı sürdürdüklerini ifade etmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Silopi ilçesi kış mevsiminde göçebe hayvancılıkla uğraşanlar için önemli bir destinasyon olarak öne çıkmaktadır. Mera alanlarının fazla olması, ilçenin göçebe hayvancılık için önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. İlçede göçebe hayvancılık potansiyeli yüksek olmasına rağmen, ilçedeki göçebe hayvancılık faaliyetlerinin yıllar içinde azaldığı görülmektedir. Nitekim, ilçede yapılan alan araştırmasında ilçeye gelen göçebe çoban sayısının 26 olduğu tespit edilmiştir.

Arazi çalışmasında görüşme yapılan katılımcıların büyük çoğunluğunun (15 kişi) herhangi bir eğitim kurumuna gitmemiş olduğu ve dolayısıyla okuma yazmalarının olmadığı belirlenmiştir. Katılımcılar arasında üniversite mezunu bulunmazken, ilkokul ve ortaokul mezunu sayısının 3'er, lise ve dengi okul mezun sayısının ise 2 olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler, ilçeye gelen ve göçebe hayvancılıkla uğraşan kişilerin eğitim seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir. Silopi ilçesinde olduğu gibi Türkiye'nin farklı bölgelerinde de benzer bir durum göze çarpmaktadır. Nitekim (Koca, 2021), eğitim seviyesi yüksek bireylerin

göçebe hayvancılıkla ilgilenmediğini belirtirken, (Alkan, 2019) ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde göçebe hayvancılıkla uğraşanların düşük eğitim seviyesine sahip olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, hayvancılık ile ilgili verilecek eğitimlerin, hedef kitlenin okuryazarlık düzeyine uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Katılımcıların tamamının düzenli bir gelire sahip olmadığı ve geçimlerini tamamen hayvancılıktan sağladıkları tespit edilmiştir. Aynı durum, (Demir, 2016) Kars'ta yaptığı araştırma ile de örtüşmektedir. Zira söz konusu çalışmada hayvancılıkla geçimlenlerin büyük ölçüde düşük gelir grubunda yer aldığı belirlenmiştir. Barınma koşullarına bakıldığında, çoğunluğun naylon çadırlarda yaşadığı, yalnızca bir ailenin boş bir okul binasında ikamet ettiği belirlenmiştir. Göçebe ailelerin yaşam alanlarının genellikle çadırlar olduğu ve bu çadırların iklim koşullarına karşı dayanıksız yapıda olduğu literatürde de belirtilmiştir (Genç & Şimşek Tolacı, 2019). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, göçebe hayvancılıkla uğraşanların barınma koşullarının hem fiziksel hem de sağlık açısından yetersiz olduğu görülmektedir.

Göçebe hayvancılıkla uğraşan katılımcılar, bu faaliyetlerini genellikle Kasım-Nisan ayları arasında yürütmektedirler. Bu göç süreci oldukça uzun zaman almakta ve zorlu koşullar altında yürütülmektedir. Bu bulgu, Harunoğulları ve Polat, (2018) çalışmasıyla örtüşmektedir. Çalışmada, göçlerin dağlık ve engebeli arazilerde, iklimsel zorluklar altında gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca (Alkan, 2020) Siirt ili ile ilgili yaptığı çalışmada, göç yolculuğunun kimi zaman 60 güne kadar uzayabildiğini belirtmektedir. Tugjamba vd., (2023) ile Ahmed vd., (2023) ise göçebe hayvancılık hareketliliğinin çevresel ve iklimsel değişikliklerden doğrudan etkilendiğini ortaya koymaktadır. Zorlu koşullarda yürütülen bu hayvancılık faaliyetinin, ticari anlamda para kazandıran en önemli hayvansal ürününün peynir olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Agboola vd., (2020) ile (Kılıç, 2014) göçebe hayvancılıkla uğraşanların temel geçim kaynaklarının peynir, yoğurt ve canlı hayvan satışı olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte geçmişte önemli bir ekonomik değeri olan yünün artık ticari bir kazanç sağlamadığı tespit edilmiştir. Elde edilen ürünlerin pazarlama sürecinde, büyük ölçüde araçlar kullanılmaktadır. Buna karşılık doğrudan satışın sınırlı olduğu belirlenmiştir. Siverek ilçesi (Kaya, 2020) ile Iğdır iline yönelik (Savaş, 2019) araştırmalarında da benzer şekilde araçların üreticiler üzerindeki etkisi, pazarlama zincirindeki adaletsizliklerin temel nedeni olarak vurgulanmıştır.

Katılımcılar, elde ettikleri gelirin yeterli olmadığını, ancak alternatif bir meslek edinme imkânlarının da bulunmadığını dile getirmiştir. Gelir yetersizliği, bu yaşam biçiminin terk edilmesinde etkili olan faktörlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Bu bulgu, Sevgi ve Yulu'nun (2025) göçebe yaşam biçimiyle uğraşan insan sayısının azaldığına ilişkin tespitleriyle örtüşmektedir. Çalışmada, göçebe hayvancılıkla uğraşanların en büyük gider kalemlerinin yem ve mera ücretleri olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, (Çevik, 2022) Patnos ilçesi, Savaş vd., (2019) Iğdır ili ve (Ertas, 2019) Van iline yönelik çalışmalarında, yem ve mera ücretlerinin hayvancılık faaliyetlerinde öne çıkan temel maliyet kalemleri olduğu açıkça belirtilmektedir. Göçebe hayvancılık faaliyeti sürdürenlerin başlıca sorunlarının ise mera bulma, yem, ulaşım ve hayvansal hastalıklar olduğu belirlenmiştir. Mera bulma ve yem sorununa ilişkin (Yılmaz, 2022) ile Arslan ve Erdurmuş, (2012) çalışmalarında da benzer tespitlere yer

verilmiştir. Özellikle mera alanlarının daralması ile yem fiyatlarının artmasının üreticileri doğrudan etkilediği ve bu durumun hayvan sayısında azalmaya neden olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, mera sahipleri ile göçebe hayvancılık yapanlar arasındaki yasal düzenlemelerin eksikliği önemli bir problem olarak öne çıkmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, katılımcıların yalnızca küpe desteğinden faydalandıkları ve ek desteklere ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Benzer bir durum (Karadaş, 2017), (Aydoğan, 2018) ve Savaş vd., (2019) gibi çeşitli çalışmalarda da dile getirilmiş, yem, barınma, veterinerlik, genç çoban desteği gibi alanlarda desteklerin artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla çalışma sahasında, göçebe hayvancılığın sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla bazı öncelikli alanlarda desteklerin artırılması gerekmektedir. Özellikle yem, mera, ulaşım, çoban sigortası ve canlı hayvan desteği gibi temel girdilerde desteklerin artırılması, göçebe hayvancılıkla uğraşanlara ekonomik açıdan katkı sunacaktır. Nitekim (Karadaş, 2017), (Bozkoyun, 2019), Çiçekgil ve Ataseven, (2020) ile (Çevik, 2022) tarafından yapılan çalışmalarda da yem, mera, çoban sigortası gibi hayvancılıkla ilgili temel alanlarda desteklemelerin yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Pazarlama süreçlerine ilişkin olarak, ürünlerin doğrudan tüketiciye ulaştırılabilmesi amacıyla araçların devreden çıkarılması önem arz etmektedir. (Kaya, 2020) ve (Savaş, 2019) çalışmalarında belirtildiği üzere, ürünlerin araçlar vasıtasıyla pazara sunulması, hayvancılıkla uğraşanların gelir açısından olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle doğrudan satışı sağlayacak bir sistemin hayata geçirilmesi, üretici gelirinin artırılması açısından oldukça önemlidir. Buna bağlı olarak, hayvansal ürünlerin pazarlanmasında gerekirse alımların resmî kurumlar tarafından yapılabilmesine olanak tanıyan yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Çalışma sahasında, göçebe hayvancılıkla uğraşanların kendi örgütlenmelerini güçlendirmelerine imkân tanıyacak kooperatifleri kurmaları gerekmektedir. Aygün ve Akbulak, (2017) hayvancılık faaliyetlerinde, örgütlenme ve kooperatifleşmenin hayvansal üretimi bölgesel ve ulusal düzeyde güçlendireceğini belirtmektedir.

Göçebe hayvancılıkla uğraşanların hareketlerinin planlı ve yasal çerçevede sürdürülebilmesi için çalışma sahasında göç güzergâhlarının belirlenmesi ve haritalandırılması oldukça önemlidir. Nitekim (Alkan, 2020), göç yollarının belirlenmesinin hem yerel çatışmaları azaltacağı hem de göçer hareketliliğini kolaylaştıracağı görüşündedir. Bununla birlikte güzergâhlarda temel altyapı hizmetlerinin (su, barınma, ulaşım vb.) sağlanması, göç sürecinin daha güvenli ve verimli şekilde yürütülmesini destekleyeceğini belirtmektedir.

Çalışma sahasında, mera sahipleri ve göçebe hayvancılık yapanlar arasındaki kira kaynaklı anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için yasal düzenlemelere yönelik denetimlerin artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, mera kiralama süreçlerinde denetleyici mekanizmaların devreye alınması, kira işlemlerinin resmi hale getirilmesi ve göçebe hayvancılıkla uğraşanlar ile arazi sahibi arasındaki ilişkinin kamu denetimine tabi tutulması, göçebe hayvancılık ile uğraşanlar açısından önem arz etmektedir.

Çalışma sahasında, göçebe hayvancılığın sürdürülebilirliğini

sağlamada genç kuşakların bu üretim biçimine olan ilgisinin artırılması da büyük önem taşımaktadır. Özellikle kırsalda yaşayan gençler için bu işi cazip hale getirecek teşviklerin sağlanması gerekmektedir. Nitekim (Koca, 2021), Drees vd., (2022) ile Sevgi ve Yulu, (2025) genç kuşaklar arasında çobanlığa yönelik ilginin giderek azaldığını belirtmektedir. Buna karşılık Çiçekgil ve Ataseven, (2020) genç çobanlara yönelik desteklerin hem üretim bilgisinin kuşaklar arası aktarımı hem de hayvancılığın geleceği açısından son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çalışma sahasında, veterinerlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması da göçebe hayvancılığın sürdürülebilirliğinde önemli bir parametredir. Özellikle hayvansal hastalıkların erken tespiti ve müdahalesi için veteriner hekim hizmetlerinin verilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda (Karadaş, 2017) bu tür hizmetlerin hayvancılık açısından hayati önem taşıdığını belirtmektedir.

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. *The authors declare that there is no conflict of interest.*

Yazar Katkısı/Author contribution: Çalışma konsepti ve tasarımı M. B. ve Z. K. tarafından yapılmıştır. Z. K. tarafından veriler toplanmış, M. B. tarafından yorumlanması yapılmıştır. İlk yazım kısmı M. B. tarafından yapıp daha sonradan M. B. tarafından da okunmuş, en son gerekli düzeltmeler M. B. tarafından yapılmıştır. *The study concept and design were made by M.B. and Z.K. The data were collected by Z.K. and interpreted by M.B. The first writing part was made by M. B. and later read by M. B., the last necessary corrections were made by M. B.*

Etik Kurulu Onayı/ Ethics Committee Approval: Harran Üniversitesi Etik Kurulundan, 09.02.2024 tarih ve E-76244175-050.04-309431 sayılı karar ile bu çalışmada kullanılan formların etik açıdan uygun olduğuna dair onay alınmıştır. *This study was approved by the Ethics Committee of Harran University with the decision dated 09/02/2024 and numbered E-76244175-050.04-309431, confirming that the forms used were ethically appropriate.*

Veri Erişilebilirliği/Data Availability: Bu çalışmada kullanılan veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla katılımcılarla gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. *The data used in this study were obtained through face-to-face interviews with participants, conducted using a semi-structured interview form developed by the researchers.*

Kaynakça

- Agboola, T.O., Alao, O.T., Akintunde, K.O., & Odewumi, T. O. (2020). The profitability of cheese production in Ola-Oluwa local government area, Osun state. *The Nigerian Journal of Rural Extension and Development (NJRED)*, 14 (1), 41-47.
- Ahmed, S., Iqbal, Z., & Antahal, P.C. (2023). Impact of climate change on nomadic herders' livelihoods: Evidence from Bakarwal community in the Western Himalayas in India. *Environmental Development*, 48, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2023.100930>

Alagöz, C.A. (1993). Türkiye'de yaylacılık araştırmaları. *Ankara*

- Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2, 1-52.
- Alkan, A. (2020). An investigation on migration mobility and routes of nomads in Siirt province. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 41, 160-176. <https://doi.org/10.32003/igge.623657>
- Altınlı, İ. E. (1966). Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun jeolojisi. https://dergi.mta.gov.tr/dosyalar/images/mtadergi/makaleler/tr/20151020144605_863_22797e23.pdf
- Arslan, M., & Erdurmuş, C. (2012). Ülkemizde hayvancılığa ve kaba yem sorununa genel bir bakış. *Ziraat Mühendisliği*, 359, 32-37.
- Aydoğmuş, A. (2018). *Değişen sosyo-ekonomik koşullarda yö-rükler (Manavgat örneği)* (Yayın No. 514853) [Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Aygün, G., & Akbulak, C. (2017). Ardahan ili organik hayvancılık potansiyelinin değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 144-161.
- Aygün, T., & Sezgin, Y. (2009 24-26 Haziran). *Ülkemizde göçer küçükbaş hayvancılık faaliyetleri: Bitlis ili örneği* [Bildiri sunumu]. 6. Zootekni Bilim Kongresi, Erzurum.
- Baytar, İ., & Doğan, M. (2021). Muş ilinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2), 302-320. <https://doi.org/10.33712/mana.943607>
- Bozkoyun, M. (2019). *Hoşap Çayı Havzası'nda (Van) arazi kul-lanımı ve planlamasına yönelik öneriler* (Yayın No. 610228) [Doktora Tezi, Harran Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Bozkoyun, M., Ertaş, N., & Baytar, İ. (2023). *Şanlıurfa ilinde tarım, hayvancılık ve kırsal kalkınma*. Nobel Yayıncılık.
- Büyükcın Sayılır, Ş. (2012). Göçebelik, konar-göçerlik meselesi ve coğrafi bakımdan konar-göçerlerin farklılaşması, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII (1), 563-580
- Chatty D. (1972). Structural forces of pastoral nomadism with special reference to camel pastoral nomadism. *Erasmus University*. <http://www.dissertation.com/abstracts/1272074>
- Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Sakarya Yayıncılık.
- Çevik, İ. (2022). *Patnos ilçesi'nde (Ağrı) hayvancılık faaliyetleri* (Yayın No. 718861) [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Çiçekgil, Z., & Ataseven, Y. (2020). "Sürü yönetimi elemanı benim" projesi kapsamındaki tarımsal eğitim faaliyetlerinin mesleğin devamlılığı açısından analizi. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 115-126.
- Demir, M. (2016). Kars ilinde büyük ve küçük hayvancılık. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), 39-62. <https://doi.org/10.17295/dcd.33180>
- Denker, B. (1960). Güney Doğu Toroslarda göçebelik Dr. Wolf Dieter Hütteroth'a göre. *Türk Coğrafya Dergisi*, 20, 136-142.
- Doğanay, H., & Coşkun, O. (2013). Türkiye yaylacılığındaki değişme eğilimleri ve başlıca sonuçları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30), 1-27.
- Dolker, P. (2022). Nomadic pastoralism of Changthang, Ladakh, at a crossroads: Changing socioeconomic characteristics, livelihood and livestock composition. *SN Social Sciences*, 2, 1-20. <https://doi.org/10.1007/s43545-021-00302-7>
- Drees, L., Liehr, S., Batbuyan, B., Marg, O., & Mehning, M. (2022) In search of a nomadic pastoralism for the 21st century. A transdisciplinary development of future scenarios to foster a social-ecological transformation in Mongolia. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 35(3), 481-505. <https://doi.org/10.1080/13511610.2022.2100744>
- Ek Sevgi, E. (2021). *Kasrik Boğazı ve Cizre arasında kalan alanın fiziki coğrafyası* (Yayın No. 660433) [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Elçi, B. (2019). *Cizre İlçesi'nin fiziki coğrafyası* (Yayın No. 590414) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Emiroğlu, M. (1977). *Bolu'da yaylalar ve yaylacılık*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 272.
- Ergün, O. F., & Bayram, B. (2021). Türkiye'de hayvancılık sektöründe yaşanan değişimler. *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*, 10 (2), 158-175.
- Ertaş, N. (2019). *Kırsal kalkınmanın aracı olarak Van'da hayvancılık faaliyetleri* (Yayın No. 564351) [Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Ertaş, N. (2023). *Türkiye'de küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık*. Nobel Yayıncılık.
- Fratkin, E. (1997). Pastoralism: Governance and development issues. *Annual Review of Anthropology*, 26, 235-261. <https://resolver.ebscohost.com/openurl?sid=piri&id=doi:10.1146/annurev.anthro.26.1.235>
- Genç, M., & Şimşek Tolacı, S. (2019). Sarıkeçili yörüklerinde toplumsal uygulamalar ve mekân-Isparta/Atabey-Gönen örnekleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Art-e Sanat Dergisi*, 12, Özel Sayı, 1-15. <https://doi.org/10.21602/sduarte.638797>
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz* (5. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Harunoğulları, M., & Polat, Y. (2018). Mersin-Arslanköy yörüklerinin yaylacılık faaliyetleri ve sorunları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(1), 71-89.
- Honeychurch, W. (2014). Alternative complexities: The archaeology of pastoral nomadic states. *Journal of Archaeological Research*, 22, 277-326.

<https://doi.org/10.1007/s10814-014-9073-9>

selleşme ve kalkınma. Çantay Kitabevi.

- Karadaş, K. (2017). Şanlıurfa ilinde koyunculuk işletmelerinin sosyo-ekonomik durumu: Siverek ilçesi örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(2), 268-279.
- Karademir, D. (2014). *Cizre ilçesi yerleşmeleri* (Yayın No. 391549) [Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kaya, O. (2020). *Siverek ilçesi'nde hayvancılık faaliyetlerinin genel yapısı (sorunlar ve çözüm önerileri)* (Yayın No. 651792) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kılıç, T. (2014). Karacadağ'da göçebe hayvancılık ve göçerler, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 1-12. <https://doi.org/10.18069/fusbed.34839>
- Koca, R. (2021). *Yarı göçebe hayvancılık faaliyetlerinin kırsal sistemlerin sürdürülebilirliği ve gıda güvenliği bakımından önemi: Gömürge köyü (Kayseri) örneği* (Yayın No. 702900) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Kösen, İ. (2019). *Silopi şehrinin fonksiyonel özellikleri* (Yayın No. 596828) [Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Mazoyer, M., & Roudart, L. (2016). *Dünya tarım tarihi neolitik çağdan günümüzdeki krize* (2. Baskı). (Ş. Ünsaldı, Çev.). Epos Yayınları.
- Q.Qu, S., & Dumay, J. (2011). The qualitative research interview. *Qualitative Research in Accounting & Management*, 8(3), 238-264. <https://doi.org/10.1108/11766091111162070>
- Saboohi, R., Barani, H., Khodagholi, M., Sarvestani, A.A., & Tahmasebi, A. (2019). Nomads' indigenous knowledge and their adaptation to climate changes in Semirom city in central Iran. *Theoretical and Applied Climatology*, 137, 1377-1384. <https://doi.org/10.1007/s00704-018-2665-4>
- Savaş, İ. (2019). *Iğdır ilinde göçer hayvancılık* (Yayın No. 546617) [Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Savaş, İ., Yılmaz, İ., & Yanar, M. (2019). Iğdır ilinde göçer hayvancılık ve bazı yapısal özellikleri. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 552-561. <https://doi.org/10.21597/jist.481724>
- Sevgi, M.A., & Yulu, A. (2025) "The old rains are gone, so are we": Kurdish nomads of Mount Ağrı (Ararat). *British Journal of Middle Eastern Studies*, 52(2), 503-529. <https://doi.org/10.1080/13530194.2024.2313752>
- Top, M. (Ed.). (2010). *Şırnak kültür envanteri*. Anıt Matbaa.
- Tugjamba, N., Walkerden, G., & Miller, F. (2023). Adapting nomadic pastoralism to climate change. *Climatic Change*, 176, 1-20. <https://doi.org/10.1007/s10584-023-03509-0>
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2011). *Ekonomik coğrafya küre-*
- Yel, M. (2018). *Silifke (Mersin) ilçesinde göçebe hayvancılık ve yaylacılık faaliyetleri: Kavra Dağı örneği* (Yayın No. 488598) [Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Yeşilnacar, M. İ., İşlek, Ş., & Selçuk, B. (2001 29-30 Eylül). *Cizre'de katı atık yönetimi ve depo yeri seçimi* [Bildiri sunumu]. II. GAP ve Sanayi Kongresi, Diyarbakır.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, İ. (2022). *Doğubeyazıt ilçesinde hayvancılık faaliyetlerinin Analizi* (Yayın No. 757051) [Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.